

Το γυναικείο είναι πολιτικό

Κωνσταντία Σωτηρίου, «Πικρία χώρα», εκδόσεις Πατάκης 2019, σελ. 118

Η Κωνσταντία Σωτηρίου ανήκει σε μια δυναμική γενιά νεαρών πεζογράφων που εμφανίστηκαν με αξιώσεις κατά τη δεύτερη δεκαετία του αιώνα μας. Παρότι οι πεζογραφικές εμφανίσεις της παρελθούσης δεκαετίας στην Ελλάδα αποτελούν εν γένει ένα ετερόκλητο σύνολο με ρευστό αφηγηματικό ορίζοντα, την Σωτηρίου διαφοροποιούν αισθητά οι σύγχρονες ιστορικές εμπειρίες του κυπριακού γενέθλιού της χώρου, οι οποίες διαφέρουν ριζικά από αυτές Ελλαδικών ομοτέχνων της, διαμορφώνουν το θεματικό της πυρήνα και γονιμοποιούν το πολιτικό της στίγμα, προσκείμενο στον αριστερό προοδευτικό χώρο. Με τη νέα της νουβέλα, «Πικρία χώρα», η Σωτηρίου κλείνει κορυφώνοντας έναν κυπροκεντρικό κύκλο πεζογραφημάτων, που άνοιξαν τα «Η Αϊσέ πάει διακοπές» (Αθήνα: Πατάκης, 2015) και «Φωνές από χώμα» (Αθήνα: Πατάκης, 2017). Τα βιβλία αυτά, παρότι αυτοτελή, χαρακτηρίζονται από κοινούς θεματικούς και ιδεολογικούς άξονες, συνεχονται μεταξύ τους από κοινά σύμβολα και μοτίβα, διαθέτουν υφολογική ενότητα, και, κυρίως, εστιάζουν αποκλειστικά στην αφηγηματική οπτική των γυναικών, και, εξ αυτής, στην προφορική (λογοτεχνική και λαϊκή) παράδοση, η οποία αντιπαρβαλλάται προς την «έγκυρη» (ως αντρική) αφήγηση της Ιστορίας. Το ίδιο το φαινόμενο μιας πεζογραφικής τριλογίας, επίτευγμα σπάνιο αλλά και δύσκολο, δεικνύει τη συστηματικότητα με την οποία εργάστηκε η Σωτηρίου κατά τα τελευταία οκτώ χρόνια για το εν λόγω αποκύημα.

Πολυπρισματική βίωση από σιωπηλούς ήρωες

Αξιοπρόσεκτο, επίσης, είναι το γεγονός πως η Σωτηρίου ανακινεί το αναγνωστικό ενδιαφέρον στην Ελλάδα γύρω από τη λογοτεχνία που καταπιάνεται με το ζήτημα της Κύπρου, κατά τρόπο που δεν πέτυχε ως προς την ποσοτική επιτυχία, τουλάχιστον, εξαιρουμένου του πληθωρικού ποιητικού έργου του Κυριάκου Χαραλαμπίδη, σειρά Κυπρίων λογοτεχνών τα τελευταία 45 χρόνια.

Αυτό οφείλεται, πιστεύω, σε μεγάλο βαθμό, στη φρέσκια αφηγηματικά

οπτική αλλά και εμπειρία της Σωτηρίου, αυτοπροσδιοριζόμενη ως «μετατραυματική», γεγονός που της επιτρέπει μια αποστασιοποίηση που τεχνικά αποδίδεται με μια κατεξοχήν μεταμοντέρνα προσέγγιση, η οποία προσιδιάζει στο πολιτισμικό περιβάλλον και τον ορίζοντα προσδοκιών του σύγχρονου αναγνώστη. Η *Πικρία χώρα*, περισσότερο και αρτιότερα, ίσως, από τα προηγούμενά της βιβλία, προσφέρει μια πρωτότυπη θραυσματική αφηγηματικά δομή, με ποικιλία αφηγηματικών προσώπων, των οποίων οι ιστορίες συνδέονται μάλλον μεταξύ τους από ποικίλα και απροσδόκητα νήματα παρά από μία ενοποιητική πλοκή, αποδίδοντας στον αναγνώστη ενεργέστερο ρόλο. Επιζητώντας δομές ανοιχτότερου τύπου, η Σωτηρίου αποστασιοποιείται από τα γεγονότα καθαυτά, πριμοδοτώντας την πολυπρισματική βίωση των γεγονότων από τους σιωπηλούς ήρωες της ιστορίας τις γυναίκες, αφήνοντας να διαφανούν οι αιτίες της αποξένωσης, αλλά και τα ψήγματα της εξέγερσής τους.

Προσωπικό ύφος και εναλλαγές διαλέκτων

Στα ανωτέρω, προστίθενται αφηγηματολογικά η απουσία γραμμικής εξέλιξης, αλματώδεις αναχρονίες και σημαίνουσες προλήψεις και αναλήψεις, εν είδει συχνά μεταδιηγήσεων ονειρών, θρύλων, παραμυθιών, μαγικών ιστοριών ή λαϊκών δοξασιών, που προσεγγίζουν ενίοτε τη λογοτεχνία του φανταστικού και το μαγικό ρεαλισμό και καθιστούν το κείμενο σημειωτικά ισχυρό στην αλληγορική του διάσταση. Εξ αυτών προκύπτει και η κατοχύρωση από την Σωτηρίου ενός προσωπικού ύφους και εκφραστικών μέσων που της είναι ίδια, με όχημα την επανάληψη και ποικιλία σχημάτων πλεονασμού που δίνουν στο λόγο ρυθμικότητα, πριμοδοτώντας τη μεταφορά, την αμφισημία και τον υπαινιγμό μέχρι και την άκρα αφαίρεση, σε σημείο που να προσεγγίζει τον ποιητικό λόγο, χωρίς εντούτοις να υστερεί σε πυκνότητα στοχασμού και συναισθηματικό βάθος.

Η εναλλαγή, ακόμα, της νεοελληνικής κοινής και της κυπριακής διαλέκτου αποτελεί πάγιο ενοποιητικό

στοιχείο των βιβλίων που συναπαρτίζουν την τριλογία. Ο εμβολιασμός του κειμένου με σπαράγματα στην κυπριακή διάλεκτο συνάδει με μια ευρύτερη τάση εισαγωγής διαλεκτικού λόγου στο έργο αξιόλογων νεαρών πεζογράφων όπως ο Δημοσθένης Παπαμάρκος και ο Σωφρόνης Σωφρονίου, κατά τρόπο που το έπραξαν παλαιότεροι Ηπειρώτες, κυρίως, πεζογράφοι, όπως οι Σωτήρης Δημητρίου και Βασίλης Γκουρογιάννης ή και ο Κύπριος Γιώργος Χαριτωνίδης. Η εναλλαγή αυτή παρέχει, εντούτοις, στην Σωτηρίου μια συστηματική υφολογική ενότητα, ενώ παράλληλα ανταποκρίνεται στην πάγια επιδίωξη της συγγραφέα να εισαγάγει μια αισθητικοποιημένη εκδοχή της προφορικής παράδοσης ως αντίβαρο στη συμβατική ιστορική αφήγηση. Η προφορικότητα αυτή, η οποία εκπορεύεται από μια αυστηρά γυναικεία γενεαλογία και φαντασιακό, ανοικειώνει συμβολικά το κείμενο και εισάγει, κατ'ουσίαν, τη μεταφυσική μέσα στη φυσική ροή της ιστορίας. Ενώ, με άλλα λόγια, οι γυναίκες της Σωτηρίου ρυθμίζουν έναν κόσμο πρωτογενή και φυσικό, ο λόγος τους προεκτείνεται στο επέκεινα, επενδυμένος με λαϊκή θρησκευτικότητα και τελετουργικό μυστικισμό. Το φαινομενολογικό αυτό πεδίο προσδιορίζει την οντολογική θέση των γυναικών αυτών, επεξηγώντας, έτσι, τη μεταξύ τους επικοινωνία (που φτάνει μέχρι την ταύτιση ή την ταυτολογία), την ισχυρή τους αλληλεγγύη και αταλάντευτη συλλογικότητα.

Σύνθετα μεταιχμακά πεδία διερώτησης

Η οικιακότητα, συνεπώς, και το προ-πολιτικό, παραδοσιακά συνδεδεμένα με τη γυναικεία δραστηριότητα, επανεγγράφονται στη σφαίρα μιας δημιουργικής ενύφανσης, καθιστώντας το προσωπικό και το γυναικείο ως ιστορικό και ως πολιτικό. Η έμφυλη διάσταση, με έμφαση στη δύναμη της μητρότητας και τη δυναμική της γυναικείας αφήγησης, λειτουργεί ενοποιητικά στα βιβλία της τριλογίας, καθώς διακλαδώνεται με το ευρύτερο ζήτημα της ταυτότητας, αυξανόμενα με την υπαρξιακή διάσταση δημιουργώντας σύνθετα μεταιχμακά πεδία διερώτησης, αλλά και, στην *Πικρία χώρα*, με μια σπουδή στην ενοχή και την αμαρτία, όπου καμιά απάντηση δεν είναι μονοσήμαντη, παρά τις σαφείς πολιτικές αιχμές. Η διακριτή αυτή γυναικεία οπτική στην Σωτηρίου προκύπτει λιγότερο από μια ουσιακού τύπου θεώρηση και περισσότερο από μια διαφορετική (ως προς την αντρική) συνείδηση ή θέση, η οποία εδράζεται στη βιωμένη εμπειρία του θηλυκού υποκειμένου. Κατά άκρως ενδιαφέροντα τρόπο, η δυσμενής γυναικεία κατάσταση στην Σωτηρίου δεν συνιστά απλή μεταφορά της εθνικής συμφοράς, αλλά σύμφυτο με αυτήν κακό, αναγόμενες αμφότερες στην πατριαρχική κοινωνική δομή.

Η φεμινιστική και όχι απλώς έμφυλη αυτή οπτική, η οποία υπήρξε κατάκτηση της γυναικείας λογοτεχνίας του '70, συνιστά άλλο ένα στοιχείο που κάνει τη γραφή της Σωτηρίου να ξεχωρίζει και να καλεί σε σύγχρονες γυνοκριτικές προσεγγίσεις. Δεδομένου ότι, υπό το βάρος του μεταδομισμού και θεσμικών προόδων σε θέματα φύλου, η οπτική αυτή υποχώρησε σε λογοτεχνία και κριτική, η αυξανόμενη παρουσία νεαρών γυναικών με έμφυλο προβληματισμό στο χώρο του πολιτισμού, για να περιοριστώ στις εξαιρετικές εκ Κύπρου ορμώμενες ποιήτριες Στέλλα Βοσκαρίδου, Ευτυχία Παναγιώτου και Αυγή Λίλλη, τις πεζογράφους Νάσια Διονυσίου, Ερατώ Ιωάννου και Μαρία Α. Ιωάννου, ή τις πρωτοποριακές σκηνοθέτιδες Μαγδαλένα Ζήρα, Αθηνά Κάσιου και Μαρία-Ιόλη Καρολίδου, με την πληθωρική δράση της πλατφόρμας τους «Σεζόν Γυναίκες (2019-2021)», προσφέρει ένα ενδιαφέρον πεδίο κριτικής πραγμάτευσης ιδιαίτερας ανανεωτικό και ενδεχομένως χρήσιμο, κοινωνιολογικά και αισθητικά, για συγγραφικά και αναγνωστικά υποκείμενα.

Σημαντικές διακρίσεις

Η τριλογία της Σωτηρίου εξασφάλισε, μέχρι στιγμής, δύο υποψηφιότητες στα κρατικά βραβεία Ελλάδος και ισορίθμες στα κρατικά βραβεία της Κύπρου, βράβευση με το «Athens Prize for Literature» για το μυθιστόρημα «Η Αϊσέ πάει διακοπές», υποψηφιότητα, για το ίδιο έργο, στη βραχεία λίστα για το Βραβείο «Μένης Κουμανταρέας» της Εταιρείας Συγγραφέων και στη βραχεία λίστα, στην κατηγορία των πρωτοεμφανιζόμενων συγγραφέων, των βραβείων των περιοδικών «Αναγνώστης» και «Κλεψύδρα». Για το διήγημά της «Έθιμα θανάτου», επιπλέον, μέρος πλέον της *Πικρίας χώρας*, έλαβε το Βραβείο Δηγήματος της Κοινοπολιτείας 2019, έναν από τους σημαντικότερους λογοτεχνικούς διαγωνισμούς στον κόσμο, στον οποίο μετέχουν 54 χώρες από τις γεωγραφικές περιφέρειες της Αφρικής, της Ασίας, της Ευρώπης και Καναδά, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού.

Έχοντας εισέλθει εξαρχής ώριμη στο λογοτεχνικό πεδίο, η Σωτηρίου έχει δώσει εντός της τελευταίας πενταετίας εξαιρετικά δείγματα δουλειάς σε ποσότητα και αισθητική αρτιότητα που διαπερνούν τα είδη και τα γένη, επιβεβαιώνοντας τις πρώιμες θετικές κρίσεις που έλαβε και συνιστώντας, ήδη, μια ολοκληρωμένη και θαλερή παρουσία στη νεοελληνική πεζογραφία.

Δήμητρα Δημητρίου,
δρ Συγκριτικής Φιλολογίας
(Πανεπιστήμιο Paris-Sorbonne
- Paris IV) και μέλος
στο Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό
Προσωπικό του Πανεπιστημίου
Λευκωσίας

Ενώ οι γυναίκες ρυθμίζουν έναν κόσμο πρωτογενή, ο λόγος τους προεκτείνεται στο επέκεινα, επενδυμένος με λαϊκή θρησκευτικότητα και τελετουργικό μυστικισμό. Το πεδίο αυτό προσδιορίζει την οντολογική τους θέση, επεξηγώντας τη μεταξύ τους επικοινωνία και την ισχυρή τους αλληλεγγύη.